

מפי רבו הוא משיג מה שבלבו. 'כי הבדל בין כתיבה לדיבור, כי בכתיבה הוא רק התגלות החכמה שבמוחו ומחשבתו, אבל הדיבור הוא התגלות הבינה שבלב, שזה נגלה בדיבור כפי איכות הדיבור ותנועתו ניכר עליו מה שבלבו, כידוע שיש הכרה בדברים אם יוצאים מן הלב ואם מדבר בתוקף או בנחת בכעס או רצון וכיוצא בו הלשון קולמוס הלב (כמ"ש בחובת הלבבות — שער הענוה), וניכר ומלוּבש בדיבורו הבינה שבלב, משא"כ בכתיבה מלוּבש רק החכמה...'. 'לקוטי מאמרים' ז, עמ' 105.

אבל אחר שנפזרו בגלות לכל קצוות עד שאם יצטרכו ללמוד מפי רב היתה התורה משתכחת ח"ו, הרי הכתיבה מצוה חיובית. ואף על פי שכל תורה שבעל פה האידנא גם כן כתיבה ומנחא כבר, מ"מ גם כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש הכל הוא בכלל תורה שבע"פ שנגלה למשה רבינו ע"ה כמשאז"ל, ומשחידשו בעולם הזה צריך שישאר הדברים לעולמי עד בעולם הזה גם כן על ידי הכתיבה. ועל כן הזהירו הקדמונים לכתוב כל מה שמחדש, כמו שכתוב בספר חסידים (תקל) והמגיד לה' בית יוסף' וכדומה — כי אין האדם יודע איזה יכשר, ואולי הוא החידוש של תורה שבעל-פה השייך לחלקו שלא נגלה עדיין לשום אדם בעולם, והוא לכך נוצר להביא חידוש תורה לעולם הזה וצריך שלא יאבד באבדו ח"ו, דאז ח"ו יצטרך להתגלגל, רק יוציאנו בפועל בעוה"ז על ידי דיבור פה לתלמידים או ע"י כתיבה.

וראייתי כתוב על שם חכם גדול אחד שלא כתב שום דבר מחידושי מעודו, וטעה כפי מה הכתיבה, כי הוא זוכר הכל ולא שכח שום דבר ממשנתו ומחידושי מעודו, וטעה כפי מה שאמרנו, כי אין כונת הכתיבה לעצמו לבד, רק לדורות הבאים, ואף על פי שכבר יש ספרים הרבה בעולם ועשות ספרים אין קץ, מ"מ כל תלמיד ותיק יש לו דבר חידוש השייך לחלקו שלא יוכל אדם אחר ליגע בו... וכן הוא בהרא"ש ובטוש"ע (יו"ד ער) דהאידנא עיקר מצוה ר'כתבו לכם את השירה הזאת' בכתיבת תורה שבעל-פה.
(וכי"ב יש בלקט שיחות מוסר להגרי"א שר. ח"ב עמ' שלד).

דף לו

'לא תענה על רב — לא תענה על רב' — כתבו ראשונים (חדושי הר"ן ורבנו יונה ונמו"י. וכ"כ הרדב"ז בשו"ת, ח"א שח): אין האזהרה על הקטן שלא יחלוק על הגדול — שהרשות בידו לחלוק על המופלא שבבית דין, ואף אסור לו לומר דבר בניגוד למה שהוא סובר, אלא הזהיר הכתוב את הגדול שלא יתחיל לומר דבריו, שמא הקטנים יימנעו מלומר את דעתם משום כבודו או משום שסומכים על הגדול שאינו טועה ולא ישימו אל לבם לעיין ולחפש להצלת הנידון.

אבל מלשון רש"י (כאן ולעיל לב. ד"ה מן הצד) יש לדייק שאין לקטן לחלוק על המופלא. (וכן כתב רבנו יונה בשיטתו, והשיג כנ"ל. ואמנם המהרש"א, וכן בשו"ת אג"מ או"ח ח"א קט, דייקו מרש"י להפך. וכן כתבו שם בדעת התוס'. ובאג"מ הביא מדברי הרמב"ם בפרוש המשנה, שהיא אזהרה לקטן שלא לחלוק על המופלא).

אך נראה מצד הסברה שאין הכוונה שיאמרו דבר שאין לבם מסכים עמו, שהרי אמרה תורה מדבר שקר תרחק. וגם לא יתכן שמשום כבוד המופלא יהא פוסק דין מות על אדם בניגוד לדעתו. על כן היה נראה לפרש שאם הגדול אמר דעתו והם סבורים אחרת, יצטרכו להסתלק מן הדין או לומר 'איני יודע'.
שו"ר בחזון איש (סנהדרין יז, ג) שפרש דברי רש"י, שעיקר האזהרה הוא על הקטן שלא לחלוק על הגדול

כדרך שחולק על חברו, אלא כשמביע דעתו בניגוד לדעת הגדול אומר בדרך כבוד, כתלמיד לפני רבו. וודאי חייב לומר את דעתו (וכמו שכתבו התוס' בתירוץ הראשון). וגם בשעת פסק הדין אומר שדעתו נשארה כמו שאמר קודם — זהו ענין האזהרה מן התורה. אלא חששו חכמים שמתוך טרדת המחשבה על כבוד הרב, שמא תהיה לו הפרעה בסידור דבריו, ולא יוכל לבאר בטוב טעם את נימוקיו. ואילו ידבר בתחילה, יתכן שיסביר דבריו באר היטב בעריכת שפתיים, ושמא הדיינים האחרים היו פוסקים כמותו והיה הלה ניצול — לכך שקדו חכמים על הדבר וקבעו להתחיל מן הקטן. אבל ודאי אין חוששים שהקטן יאמר 'חייב' כשלפי דעתו הוא פטור. רק שבמניעתו מלפרש טעמו כיאות נפסיד האחרים שאפשר שהיו מסכימים עמו, כאמור.

'שונה אדם לתלמידו ודן עמו בדיני נפשות. מיתבי... כי קאמר רב, כגון רב כהנא ורב אסי דלגמריה דרב הוה צריכי ולסבריה דרב לא הוה צריכי' — ומה ששנינו לעיל שהתלמיד מלמד זכות בדיני נפשות או אף חובה בדיני ממונות, ומצטרף עם הדיינים למנין — שם אין מדובר שהרב שונה לו את הענין עתה, הלכך אם נתן התלמיד טעם מעצמו — נחשב במנין הדיינים. אבל כאן לא אמרו אלא בששונה הרב עם תלמידו בשעת הדין את הסוגיא, לכן אינם נחשבים כשנים אלא אם היה התלמיד בעל סברא לעצמו כגון רב אמי ורב אסי (עפ"י המרדכי תשטז; שו"ע חו"מ יח,ה).

ויש מתרצים שמה שאמרו לעיל שהתלמיד מלמד זכות או חובה, היינו בכגון שאין צריך לסברת רבו (ע' בחדושי הר"ן).

ויש מחלקים ואומרים שאין התלמיד נמנה במנין הדיינים הבסיסי, אלא צריך שיהיו מנין ראוי בלעדיו, ואולם יכול התלמיד להצטרף לבסוף ואז עולה למנין המכריעים (ע' רבנו יונה ומאיר).

(ע"ב) 'כי קאמר רב, כגון רב כהנא ורב אסי דלגמריה דרב הוה צריכי ולסבריה דרב לא הוה צריכי' — ופשוט שהוא הדין באב ובנו, שאם הבן יש לו דעה וסברה משלו, ואינו צריך לאביו — נמנה הוא ואביו כשנים (עפ"י אגרות משה חו"מ ח"ב כ).

והיינו כגון בטומאות וטהרות שכשרים לישב יחדיו, אבל בדיני ממונות לא. ולדברי הרמב"ם אף בדיני ממונות כשרים לישב ולהימנות בשתיים בשעת משא ומתן ולא בשעת הפסק. וע' בבאור דבריו בקהלות יעקב (ג) שיש ודנים תחילה על ההלכה העקרונית, ונידון זה דומה לשאר הוראות איסור והתר שהקרובים כשרים לדון יחדיו, ורק אחר כך כשנמנים לפסוק על המעשה שבא לפניהם, אז אינם יושבים ביחד.

'משום דאין הכל כשרין ועשרים ושלשה חדא היא. הא איכא אחריתי, דתניא, אין מושיבין בסנהדרין זקן וסריס...' — יש לשאול מאי שנא הדין ש'אין הכל כשרים... שהוא דבר אחד עם 'עשרים ושלשה', ואילו 'אין מושיבין בסנהדרין זקן' נמנה כדבר נפרד? — לפי שממזר או חלל, אין מושיבין אותם בסנהדרין מלכתחילה, הלכך כשאמרו שצריך עשרים ושלשה, ממילא יודע אני שהפגום אינו יושב שם, ואולם הדין ש'אין מושיבין זקן בסנהדרין' אינו כלול במה שאמרו 'עשרים ושלשה', כי אפשר שהושיבוהו לפני שהזקין, ועתה שהזקין בא דין שור הנסקל לפניהם, והריהו כשר לדונו. ולכן משמיענו כדבר נוסף שגם זה פסול לסנהדרין (חדושי רבנו יונה. וכן שיטת הרשב"א בתשובה — מובאת בשבות יעקב (או"ח כט. ומביא לה סימוכין), שגם אם הזקין או שנותר אחר שהושיבוהו — מעבירים אותו. וכ"נ דעת המנ"ח שבסמוך).

— כתב בספר מנחת חינוך (תצא, ט): נראה שדין זה, אין מושיבין זקן וסריס ומי שאין לו בנים — לעיכובא הוא, שהרי נחשב בין עשרה דברים שיש בין דיני נפשות לדיני ממונות, וכל שאר הדברים המנויים הם לעיכוב.

נראה לכאורה שכוונתו 'לעיכובא' — כלפי דין הושבתם הסנהדרין, שאף בשעת הדחק אין מושיבים אותם, וגם אם הושיבו — יצאו. אך אם כבר דנו — דיניהם דין. שהרי למד זאת מכך שנמנו בעשרה דברים, והרי ביניהם דינים שאינם לעיכוב הדין בדיעבד, כגון פתיחה לזכות, או מלמד זכות שחזר ולימד חובה ודנו, שמסתבר שפסק הדין אינו בטל משום כך. וצ"ע.

ענינים וטעמים

'מימות משה ועד רבי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד...' — אמר רבי נחמן מברסלב זצ"ל: הרי אמרו 'הרועה שיחכים — ידרים, ושיעשיר — יצפין' משמע, אי אפשר שיהא גם חכם וגם עשיר, כי הרי אם מדרים אינו מצפין ואם מצפין אינו מדרים. — והלא מצאנו 'תורה וגדולה במקום אחד'? ותיירץ: ניתן לזכות בשניהם רק על ידי ענוה, שאז אין לו מקום.

באור הדברים, כל מה שנותנים לו לאדם כקנין — הרי זה לנסיון עבדו, לראות אם יתגאה ויטלנו לעצמו, או ישתמש בו לעבודת ה'. ולא הרי נסיון העושר כנסיון החכמה, ולכן אין נותנים לאדם עבודה קשה זו של שני נסיונות כאחד.

אבל מי שהתרומם למעלת הענוה, ויודע ומשיג שכל קניניו, אף אלו הרוחניים, אינם 'שלו' אלא להפך, הרי הוא כעבד המשועבד לרבו עם כל הכלים שהפקידו בידיו, [ולכן נקרא משה עבד ה' — שהיה ענו מכל האדם] — אדם כזה אין לו רשות ומקום לעצמו כלל, וייתכנו אצלו תורה וגדולה במקום אחד. [ודקדקו רז"ל לומר 'גדולה' ולא 'עושר' — שידוע ש'הגדולה' היא כינוי לספירת החסד, ואצל אדם בדרגה כזו, אכן אין העושר אלא כלי לעשיית חסד] (מכתב מאליהו ח"ד עמ' 23).

וכמשה הענו מכל אדם, כן רבינו הקדוש, אמרו עליו שמשמת רבי בטלה ענוה, וכמו שאמרו כאן, שבבית דינו לעולם התחילו מן הקטן (וע"ע במובא בב"ב קכד.). וזה הענין אשר מצאנו בשניהם תורה וגדולה במקום אחד, כנ"ל.

'מימות משה ועד רבי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד...' אמר רב אדא בר אבהו: אף אני אומר, מימות רבי עד רב אשי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד' — ליסוד התורה, הכרח הוא שיהיו כל תלמידי החכמים יחדיו תחת ראש ומנהיג אחד. ולכך משה רבינו היה הראש בעת נתינת תורה שבכתב; וכן רבי ורב אשי — מיסדי המשנה והתלמוד, שהם כללות התורה שבעל-פה שבידינו (מתוך מחשבות חרוץ עמ' 189. וע' תורת חיים).

*

דע, שהצדיקים שבדור הם יושבין בעיגול, דהיינו סדר ישיבתם שהם יושבים בעולם, כל אחד ואחד במקומו, הוא על סדר העיגול, ואף שיש שאר בני אדם ביניהם, שמפסיקין ומקלקלין סדר העיגול, אך דע שאלו בני אדם הם בבחינת 'אינו מן הישוב' ואינם נחשבים כלל, ואזי נשארים הצדיקים יושבים בסדר עיגול, והקב"ה על כולם, והוא בחינת ראש בית דין, כי אלו הצדיקים שיושבים בעיגול הם בחינת בית דין שמהם יוצא המשפט לכל אחד ואחד, הן לזכות הן לחובה, וכן פרנסה יוצאת מהם, שהם מחלקין הפרנסה לכל אחד ואחד כראוי לו.

קכג

והעיקר הוא שיהיה אהבה ביניהם. ואהבה היינו שיהיה האהבה חזקה כל כך עד שיהיו רואים זה את זה תמיד, כי מחמת גודל האהבה אינם יכולים לסבול כלל שלא יראו אחד את חברו תמיד. גם יש אהבה שיכולים לסבול שלא יראו זה את זה, ואעפ"כ הוא אהבה, שאוהבין את עצמן מרחוק. וגם זה הוא בחינת רואין זה את זה, כמו שאומרין העולם על דבר השנאוי, שאינו יכול לראותו, אבל כשהם אוהבים זה את זה, הוא בחינת רואים זה את זה, שהוא בחינת אהבה כנ"ל.

וזה בחינת 'סנהדרין היתה יושבת כגורן עגולה'. סנהדרין — זה בחינת הצדיקים, שמהם יוצאין כל המשפטים וכל הפרנסה כנ"ל. וזה בחינת כגורן, שמשם יוצא מזונות ופרנסה, וישיבתם בעיגול כנ"ל, היינו בחינת אהבה, שהיא בחינת ראייה כנ"ל' (לקוטי מוהר"ן ח"א קפג) ע"ע בספר אוהב ישראל — פרשת שקלים.

דף לז

'דאמר ליה ההוא מינא לרב כהנא: אמריתו נדה שרי לייחודי בהדי גברא, אפשר אש בנעורת ואינה מהבהבת?! אמר ליה: התורה העידה עלינו סוגה בשושנים...' — כלומר, טענתך יש בה ממש מבחינתכם, אבל עלינו העידה התורה שמספיק לנו בשמירה קלה של גדר שושנים (עפ"י שם משמואל נשא. וע"ע יד רמה וכן יהודיע).

'אמריתו נדה שרי לייחודי בהדי גברא...' — על דין יחוד באשתו נדה, ע' במובא ביוסף דעת סוטה ז. וע"ע בשו"ת מהרש"ם ח"ב קעח ושו"ת שבט הלוי ח"ח רעא — אודות אשה שאינה טובלת לנדתה כלל, וגם לעתיד לא תטבול, האם מותרת ביחוד עם בעלה. ושם הורו לאסור [ואולם אין זה איסור יחוד ממש דאורייתא אלא מדרבנן, ע"ש].

'אפילו ריקנין שבך מלאין מצות כרמון' — תימה, מה שייכות דרש זה לאיסור נדה? ויש לפרש, מכיון שהם 'ריקנים' ממצוות מעשיות, על כרחנו לפרש 'מלאים במצוות כרימון' על דרך שאמרו (במכות כג): ישב אדם ולא עבר עבירה נותנין לו שכר כעושה מצוה, דהיינו שבא דבר עבירה לידם ונמנעים ואינם עוברים. והרי סתם עבירות אינן מגיעות תמיד לידי כל אדם — מכאן שהמדובר באשתו נדה שהיא עמו תמיד והוא פורש ממנה (מרומי שדה. וע"ע מה שכתב בחגיגה כז וסוטה ג: עלי שור ח"א עמ' רב).

'וירח את ריח בגדיו — אל תקרי בגדיו אלא בוגדיו' — ראה בראשית רבה (תולדות), על פסוק זה — שני מעשים ב'בוגדים' מזרע יעקב; יוסף משיתא ויקום איש צרורות, שעשו תשובה שלמה בסוף ימיהם וקנו עולמם בשעה אחת. ומבואר בספרים שה'בוגדים' של יעקב הם בבחינת 'בגדים' — כלומר, החטאים הנם לבוש וכיסוי חיצוני, ואין חטאם של זרע יעקב בא מעומק הלב אלא מהשפעת אומות העולם הסובבים את השושנה. וזה הענין שיעקב קיבל הברכות בבגדי עשו דוקא, כי יעקב עצמו, וכל זרעו הדומים אליו — הם אינם נצרכים לברכת יצחק, אולם אותן נשמות של צאצאי יעקב הדומים במעשיהם לעשו, הם הצריכים לברכה.

וזה היתה דעתו הראשונה של יצחק לברך את עשו — כי יעקב אינו נצרך לברכה אלא עשו, כדי שיוכל להפוך את כל כחותיו הגדולים לסטרא דקדושה, בחינת בעל תשובה. (ע' בספרי ר' צדוק הכהן 'ישראל קדושים' עמ' 117; 'עמלה של תורה' עמ' 219, ועוד רבות בשאר ספריו. וע"ע בספר הפרשיות — תולדות).